

TYPOGRAPHVS LECTORI.

MIRABERIS fortasse Lector humanissime, qui fiat, quod hic Index materiarum & Rerum de Praesumptionibus D. Menochii brevior sit, quam priorum editionum, sed intellectu consilio nostro, non dubitamus, te operam nostram boni consulturum. Nam, cum Index potissimum in hunc usum fiat, ut principia librorum Capita, & Quæstiones, atque Summaria, & res singulares Lectori ostendat, cui forte oculum non est singula perlustrandi: arbitratus sum, me opera & pretium facturum, si darem operam ut pro magno & nimium luxuriante Indice, haberemus mediocrem, & necessaria tamen omnia continentem. Quod (ne quid te lateat) sic effecimus, in singulis literarum characteribus eadem initia, que ante fuerunt, reliquimus: ut non minus in hac editione, quam in prioribus inuenire liceat. Verum, quia priores editiones, omnia in uniuersum Summaria, singulis Praesumptionibus per omnes libros prefixa, complectebantur, quo siebat, ut pari prolixitate, eadem Capita ter haberet, & triplici sumptu, que semel habuisse, & simplici impensa, utique longe consultius erat: Idcirco docti cuiusdam viri opera adhibita, curauimus, ut superfluis deletis ea remaneant in hoc Indice, que & necessaria forent, & omnimodam remissionem in singulas Quæstiones, Capita, & Praesumptiones, in his libris tractatas complectentur. Ita ut initio Quæstionis vel Summarij sumpto, perinde omnia ex integro reperire liceat, ac si triplicato labore, Index hic verbotenus eadem referret, que in frontispicio singularum Praesumptionum continentur. Quapropter non dubitamus, tibi hanc nostram operam & diligentiam omnino placitaram esse: qua fiducia fiet, in alijs operibus pari fide nos versaturos pollicemur. Vale.

D. IACOBİ MENOCHII IVRISCONSULTI PAPIENSIS.

Regij, Ducalisque Senatoris, ac reddituum extraordinariorum Regiae Maiestatis Catholicae,
Præsidis Mediolanensis, Diuini atque humani iuris scientia peritissimi,

De Praesumptionibus, Coniecturis, signis, & indicijs.

LIBER PRIMVS.

S V M M A R I V M .

- 1 Praesumptionum, coniecturam, signorum, & indiciorum doctrinam è multis indicij partibus precipuam esse.
- 2 Probatione lites, & controversias carere non posse.
- 3 Probationem solam oratori neceſſariam existimauit Quintil. lib.5. Inst.orator.
- 4 Probationes solas esse, que in causis definiendis primas obtinent.
- 5 Probationis species duæ; artificialis & inartificialis.
- 6 Probatio inartificialis que.
- 7 Probationes inartificiales, vel artis expertes, quare dicantur.
- 8 Probatio artificialis, que.
- 9 Probatio artificialis quomodo differat ab inartificiali.
- 10 Probationis artificialis munus esse oratoris non Iurisconsulti.

P R A E F A T I O .

E praesumptionibus, coniecturis, signis, & indicijs verbafactuti, eaque quam diligenter poterimus, pertractatur, ut fore existimauimus, prius aliqua praefari, que characteris viam, aliquo perobscaram, & difficilem aperi, & commonstrarre possunt. Scimus enim è multis iudicij partibus illam non esse, doctissimorum sententia, principiū, & maximè necessariam, que in probationibus iurisque proprij confirmatione versatur. Nulla enim lis, nulla disceptatio, nulla demum controversia probatione carere potest; quamvis ceteris partibus possit. Que enim in iudicium vocantur, de quibus iudici cognoscendum ac iudicandum est, de illis aliter, ut volumus, statuere is non potest, quam si effectum sit, ut de ea re illi liqueat, id est, quam sibi probatum sit, ita esse, ut intendimus. Quocirca recte antiquorum Rethorum errorem reprehendit lib.1. Rhetor. Aristoteles, quod probationes, que solae ad artem ipsam, id est ad fidem faciendam, pertinent, prætermiserint; additamenta vero, hoc est parvam quandam particulam conscriperint. Et Fabius lib.5. Inst.orat.cap.1. existimauit solam probationem non esse oratori necessariam esse, cum alia omnia non unquam sine detimento abesse possint. Sed & hoc apertius apud M. Tullium lib.2. de Oratore M. Antonius affirmauit, cum dixit: Nam hoc necesse est, ut is, qui causam nobis adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi promotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipsarum explicatio, ac descriptio posita est, videtur omnem huius generis quasi doctrinam continere, de ea primum loquemur. Atque ita incipit M. Tull. de probatione verba facere. Estergo quod Aristoteles, Ciceronis ac Fabij sententia concludamus, falsas ipsas probationes non esse, que in causis definien-

dis primas obtinent; Porro & probationis duæ sunt species; inartificialis una: Artificialis altera. Quod Aristoteles in primo Rhetor. & Cic. in Topicis. & Fab.lib.5. inst.orat.cap.1. & ex nostris Franciscus Duar. lib.1. disput.annivers. cap.27. non ineleganter annotarunt. 6 Probatio inartificialis illa est, que ab aliquibus directa probatio, id est vera & propria appellatur. Nam in hac nominatim, sine oratoris, vel Iurisconsulti arte, repertur, quod intendimus. Et Aristoteles ipse, huiusmodi di probationes artis & expertes ob id vocat, quod nostra opera non oriuntur. Non enim vel ab Oratore, vel à Iurisconsulto excogitantur; sed extrinsecus affumuntur. Requirunt tamen & Oratoris, & Iurisconsulti artificialium, dum in iudicij deducuntur, & tractantur. Quare Aristoteles in fine libri primi Rhetoricor. & cum co Cicer. in partitio.orator. in Topicis. & lib.2. de Orat. ac Fabius lib.5. inst.orat.cap.1. accuratè docent, quomodo in iudicij de legibus, testimonij, tabulis, quæstionibus, iure iurando, & reliquo probationibus inartificialibus agendum sit, quæque arte sint ea tractandas; quod nostri Iurisconsulti abundè non uno in loco praesiterunt. Artificialis vero probatio illa est, que tota in arte consistit, & versatur, auctores sunt Aristot.lib.1. Rhet.cap.1. & Fabius lib.5. Inst.orat.c.8. Nam aliquibus positus, inde Oratoris, vel Iurisconsulti ars, & prudentia est videre, que inde, veluti quedam consequentia, trahuntur. Etsi enim vel instrumentis, vel testibus vnum cotineatur: attamen inde ex eo aliud trahi potest ad actum vnum probandum. Vnde artificialis haec probatio ab ea inartificiali distat, quod in hac ipsa inartificiali non est laborandum ad eam inueniendā, cum à causa, atque à reis deferatur; solum igitur Orator, vel Iurisconsultus eam artificiali deducere & tractare habet. In illa vero artificiali non sufficit cogitare, quomodo tractari debeat, sed etiam opus est eam inuenire. Id quod lib.2. de Oratore Cicero scriptum reliquit. Quod sane munus & officium Oratoris est principiū. Sic etenim Cicero in Topicis scriptum reliquit. Admonet hic locus, ut queratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem euenerit. Nihil hoc ad ius. Ad Ciceronem (inquietabat Gallus noster) si quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quereretur. Haec Cicero. Quod si Iurisconsul de his respondebat, Oratoris personam, non Iurisconsulti sustinebat; sicuti docimè animaduertit Duar. in lib.1. disput.annivers. cap.41. Nisi etiam dicamus iurisconsultos non consueisse de his quæstionibus, que facti sunt, respondere; sed de eorum qualitatibus. Ita quidem locum Ciceronis in Topicis expoluit ibidem Boetius, cum dixit: Præcipuum quidem Oratoris munus esse planum coniecturis facere, an aliquid factum sit, vel non sit, sed tamen facti quæstiōne proposita, quale nam hoc factum, quid ve eius ratione constituendum sit, Iurisconsult. respondere debet; his expositis. Paucis nun cumerabimus explicabimusque inartificialis probationis species, mox accurate tractabimus, ut instituti nostrariatio postulat, de ipsa artificiali.

Tomus Primus.

A Pro.

Iacob Menoch. de Præsumpt.

Probationis inartificialis species quæ, & de illis singulis brevis, egregia tamen, explanatio.

S V M M A R I V M .

- 1 Probationis inartificialis quinque species secundum Aristot.
- 2 Probationis inartificialis plures species secundum Ciceronem.
- 3 Probationis inartificialis species sex secundum Fabium Quintilianum. Quæ partio approbatur ibid. num. 4.
- 5 Aristoteles & Cicero, quomodo possint excusari, quod inter probationem inartificialium species collocant leges.
- 6 Probatio, seu fides que testibus sit, ceteris excellit.
- 7 Testes sunt persona, testimonia sunt dicta, & attestations ipsorum personarum.
- 8 Tabulae que instrumenta appellantur, qua significacione hoc loco capiantur. Et quales illæ debent esse, nu. 9.
- 10 Instrumentum verbum generale est, significans id omne, quo res instruuntur.
- 11 Instrumentorum appellatione continentur testes. Minus tamen propriæ testimonia. nu. 12.
- 13 Probationis species, quæ per instrumenta sit, priuilegiata cur d' ea sit ab aliis.
- 14 Praejudicia quæ sint.
- 15 Praejudicare quid sit.
- 16 Praejudicium quid sit secundum Asconium.
- 17 Praejudicium in tribus versatur secundum Fabium.
- 18 Praejudicium apud Rhetores, & Iurisconsolitum exemplum.
- 19 Praejudicium, Veneti lingua materna quomodo vocent.
- 20 Praejudicia inferiorum iudicium leuem faciunt probationem, & quæ sit ratio.
- 21 Error vniuersus errandi occasionem alteri prestare non debet.
- 22 Actum quid Romæ fuerit spectandum non est, sed quod agi fierique debuit.
- 23 Recedendum non est à recepta Doctorum opinione, tametsi contra eam iudicatum aliquando fuerit.
- 24 Vna & eadem in causa, vna & vni, alia alteri, placet iudicis sua.
- 25 Iudicatum id est, de quo si la la ta est, aut interpositum decretum.
- 26 Iudicata appellat Aristoteles contraria.
- 27 Praejudicia supremi principis, vel eorum qui principis loco iudicant, iudicaturis exemplum quod sequuntur, præbent.
- 28 Praef. etus prætorio supradictum apud Principem potestate obtinet.
- 29 Prefectus prætorio, in quo differat à principe supremo.
- 30 Praejudicium in eadem causa consideratur duobus modis.
- 31 Praejudicium quod de eadē causa sit, quomodo soleat considerari.
- 32 Insurandum quod sit secundum Ciceronem.
- 33 Insurandum quid sit secundum Baldum.
- 34 Insurandi species quatuor.
- 35 Iuramentum an propriè sit probatio.
- 36 Iuramentum verè, & propriè probationem esse, communis est, & magis recepta sententia.
- 37 Confessio omnium probationum maxima est.
- 38 Iuramentum triplex, voluntarium, iudiciale, & necessarium.
- 39 Rumor, seu fama quid sit.
- 40 Fama secundum Bart. quid sit.
- 41 Famam à rumore differeunt, qui existimant. Quod tamen negat Fabius Quintil. & Valla nu. 42.
- 42 Rumor, apud Iurisconsultos quis dicatur.
- 43 Fama à fide dignis, certisque personis originem habet.
- 44 Tormenta, seu questiones sunt cruciatus corporis, quibus per verberati, & torti confessionem, rei veritas eruuntur.
- 45 Tortura, & cruciatus immodicos falsa pro veris ostendisse, & scilicet compertum est.

Q V A E S T I O I .

Quis species? Est hæc in re varia Rhetorum enumeratio, Aristoteles lib. 1. Rhetor. cap. 15, quinque esse scriptum relquit: tñ nempè leges, testimonia, tabolas, questiones, & insurandum. M. Tull. lib. 2. de oratore. ex sententia M. Antonij oratoris eloquentissimi, quem loquenter introducit, multò plures tñ his verbis enumerat. Ad

probandum, autem duplex est Oratori subiecta materias, vna rerum earum, quæ non excoxitur ab Oratore, tñ in re positæ ratione trahatur, vt tabula, testimonia, pacta, conuenta, quæ siones, leges, senatus consulta, res indicata, decreta, responsa, & reliqua, si quæ sunt, quæ non ab oratore pariuntur, sed ad Oratorem à causa, atque à reis deferuntur. Hæc Cicero. Verum Fabius lib. 5. instit. oratoria. cap. 2. sex tñ solum enumerat species huius inartificialis probationis: nec his admiscet leges. Ita emovit illæ. Ex illo priori genere sunt prejudicia, ruma res, tormenta, tabula, ius iudicium, testes, in quibus pars maxima contentorum forenum consilit. Hactenus Quintilianus. Cuius quidè partio & tñ mihi probatur, & iuri nostro maximè concinit. Cum enim leges nō enumerat inter has probationis species Fabius, rectè visus est animaduertere, leges non esse probationes, sed definitiones, sententias, atque ita terminations, quibus negotium ipsum, cuius causa inducuntur probationes, definitur, atq; terminatur. Excusat tñ quidem possunt Aristoteles & Cicero, quod inter species probationis inartificialium collocant leges; cù probationes esse illi intellexerint quibus caularum patroni iudices in suas ducent sententias. Cötendit Milo iudices liberare se oportere, & si Clodium occidetur, cum vt se ipsum tueretur, eni inter fecerit. Iure hoc se petere probat Milo, quod lex etiam ipsa naturæ concedit sui tutelam, ac defensionem & si aduersarius insidiator occidatur. Lex ista Milonis petitionem legitimam esse probat. Hæc tamen probatio, verè probatio, & apud Iurisconsultos præcipue, non est. Hac itaq; omisla, reliquas meliore tamen ordine explicemus. Testes priori loco hic recensio inter probationis inartificialis species, q; probatio tñ seu fides, que testimoniis fit, ceteras excellat. Est enim alius efficacior, c. cum Ioannes de fide instr. sunt testes tñ personæ ipse, testimonia verò sunt dicta, & attestations ipsorum personarū, l. 1. & l. 3. S. idem diuus. ff. de testib. & l. solam. C. eo. & l. instrumenta. C. de probat. Non persequor reliqua, cum extenti integræ & tituli & Commentarij, quibus testimoniis & attestationis materies abundè explicatur. Tabula, quæ tñ nostris instrumenta appellantur, hoc loco pro solennibus illis chartulis à Tabellione, qui ita scribendi è publico facultatem habet, conscriptis sumuntur. Quæ sanè chartula ita tñ esse debent, vt rem dubiā iudici aperiant, ac claram, lucidamque faciant, atque causam instruant, c. fortius. S. causam. de verb. signific. Non enim est ignorandum instrumentum tñ verbum esse generale, significans id oë, quo res aliqua instruitur, l. notionē. S. iost. forum. de verb. signo. Hinc & testes tñ hac appellatione continetur. l. ff. de fide instr. Quâquā minus propriæ tñ testimonia instruuntur, sicuti interpres ferè omnes in rubr. extr. de probat. aduersus Alc. in d. S. inst. forum. ann. 13 notarunt. Hanc at probationis speciem tñ priuilegiatam aliqui ob id dixerunt, q; mortuo & (vt eorum verbis vtar) pelli mortuæ fides adhibeat. Quorum traditio si vera esset, id est dicendum de attestationib. illorū testimoniis, quiam in humanis esse desiderunt. Nā & ille soli chartulae inhaerent. De instrumentis, eorumq; solenitate, & fide, integræ extant tituli, quâobrem non immoror amplius.

14 Praejudicia sunt res ante iudicatae. Est. n. praef. dica-
15 re tñ ante iudicare, qd Fabius lib. 5. inst. orat. c. 2. & Bu-
dæus in annotat. Pandecta uiscripsiunt. Et ex sua Alco-
16 ni, tñ est praediui, res, quæ cù statuta fuerit semel ad-
fert iudicaturis exempli, quod sequuntur. Praejudicium
17 (inquit Fabius) in trib. tñ versatur, vel circa patem, simili-
18 meq; cām, vel circa candē causam, vel de eadē cā. Cir-
ca patem similiq; causam versatur, cū alias simili in cā
lata fuit sententia. Apud Rhetores, ac etiam apud Jure-
19 sconsulti appellari tñ solet exemplum, l. nemo. C. de sent.
& interlocut. omn. iudicium. & egregia Iurisconsultus in
l. Imperatores. ff. de priuile. cred. Veneti lingua materna,
calo

Liber Primus. Quæst. I.

- 19 calo segno, appellat. Praejudicia hec, si in superiori iudi-
20 co cum sunt, leuenem tñ probationē faciunt. tum quia (vt dixit
Fabius) leui dissimilitudine evitari possunt, tum et quia
exemplis his non esse iudicandum Iustinianus noster sta-
bit in d. l. nemo. C. de sent. & interloc. omn. iud. Non. n.
21 rynius error tñ occasione errandi alteri dñe præstare. Nec
22 (vt dici solet) spectandum est, tñ quid actū fuerit Romæ
sed quod agi fierique debet, l. sed licet. ff. de offic. præf. &
scribit Cora. lib. 2. Misce. iuris, c. 5. nu. 3. Quocirca recte
admonuit Neuz. lib. 5. sylva nupt. nu. 6. 2. a recepta Do-
ctorū tñ opinione recedendum non esse, tametsi contra eā
iudicatu aliqui fuerit cum vel dolo, vel potius imperitia,
q; rōne recta, ita pronunciatum credatur. Hinc videmus
24 de eadem pen. tñ cā, vñ vni, alteram alteri iudiciu siuam
placere, l. nam & si parentib. §. filius. ff. de inoff. testam. &
egregie in l. denunciaſſe. §. queritor. ff. ad l. Iul. de adult.
Bal. conf. 334. Præmittendum est ad evidentiam lib. 2. &
Crau. conf. 232. nu. 3. quoru auctoritatem secutus & ip-
se ex facto interrogatus rñdi cōf. 5. lib. 1. Quod & om-
niū melius nos docuit auctor ad Herenium, lib. 2. cū scri-
bit in hæc verba. Iudicatum tñ est id, de quo sententia la-
ta est, aut decretum interpositu. Ea saepe diversa sunt, vt
aliud alij iudici, aut Prætori, aut Cōfili, aut Tribuno ple-
bis placitū sit, & sit, vt de eadē re sèpè aliud decreeverit,
aut iudicauerit. Quod genus M. Drusus Prætor urbanus
quod cū hærede mādati ageretur, iudicium reddidit, Sex-
tus Iulius non redidit. Item C. Cælius, iudex absolvit
injuriarū eū, qui Lucilius poetā in scena nominatim
serat, Publius Matius eum qui L. Aceiū poetā nomina-
verat, cōdēnauit. Aristot. loco iā commemorato appellat
25 iudicata cōtraria, a quibus vult argumentū sumi, quæ
locū ita exposuit M. Ant. Maioragius, cōtraria sunt, quæ
plurimū inter se distant, vt M. Marcellus in bello Syra-
cusiis expugnatis, fana non esse spolianda, sed potius or-
nanda cēsunt. C. Verres in pace socijs atq; amicis Syracu-
sanis ē fanis ornamenti oīa sustulit. Hacten Aristotelis &
Maioragi traditionē non ad Iurisconsultos, sed ad otato-
res p̄tinere existimo. Praejudicia verò supremi principiis, vel eorū, qui quidē docent quando & quibus de cau-
sis recipiendū, vel recusandū, & nos suis locis dicemus.
Grauius autē & controuersa est apud nostros disputatio,
26 tuor tñ sint iuramenti sp̄es, promissoriū fidelitatis, intro-
ductoriū obligatiōnēs, confirmatoriū contractus, &
deciforū litis, ac controuersia, hoc postremum illud
est, quod inter probationes inartificialies continetur, vt
scriptum inter ceteros reliquit Fabius d. li. 5. inst. orat.
cap. 6. Qaa etiā de re plura scriptit Aristot. lib. 1. Retho.
ca. 1. & ibidem illius interpres bene eruditus M. Anton.
Maioragius, qui quidē docent quando & quibus de cau-
sis recipiendū, vel recusandū, & nos suis locis dicemus.
Grauius autē & controuersa est apud nostros disputatio,
27 res p̄tinere existimo. Praejudicia verò supremi principiis, vel eorū, qui quidē docent quando & quibus de cau-
sis recipiendū, vel recusandū, & nos suis locis dicemus.
Et ibidem illius interpres bene eruditus M. Anton.
Maioragius, qui quidē docent quando & quibus de cau-
sis recipiendū, vel recusandū, & nos suis locis dicemus.
Grauius autē & controuersa est apud nostros disputatio,
28 an hoc ipsum iuramentū tñ propriè probatio. Nō. n. de-
fuerū, qui opinati sunt, non esse verā, & propriā proba-
tionem, sed præsumptiuam tātū, inter quos Dec. in rub.
extr. de prob. nu. 11. Ias. in repetit. l. admonend. l. 232. ff.
de iureiar. & ibi Cacc. nu. 136. Quibus accedunt Corse.
sing. in verbo, mandatū. incipit reuocatio. Mars. in rubr.
C. de prob. nu. 130. Gram. decisi. 67. nu. 16. & Aemil. Fer-
ret. in rubr. ff. de prob. nu. 29. Verū recepta magis opinio
29 est iuramentū tñ esse vere, & propriè probationem. Ita
nō. n. cōmūnē sententia multis recentis attestatur Dec. lo-
co iā citato. Et recte, mea quidem opinione, cum sit hæc
confessio, tñ quæ omnium probationum maxima est. Hoc
30 iuramentū triplex tñ esse dicitur, voluntariū, iudiciale, &
necessariū. q; copiose explicant omnes in l. admonendi.
ff. de iureiūt. de his differendi locus nunc non datur.
Rumor, seu fama tñ est sermo sine viro auctore disper-
sus, cui malitia init. dedit, creditus incrementum. Ita
Rumor ē definit Fabius lib. 5. inst. orat. c. 3. Ceterum ex
nostris Bart. in l. de min. S. plurimum, nu. 7. ff. de q. famam
31 prætorio, qui in tñ supremā apud Principē potestate ob-
tinet, l. formam. C. de off. præfect. prætor. q; quidē nouo
sensu illi traitit Alc. lib. 2. paradox. c. 9. Nō inqū repu-
gnat, q; inquit intelligitur, cum à præfecto prætorio la-
ta est fāma, que legi restigatur. Non enim is aduersus iā
sancita potestate habet, d. l. formā. Differt in hoc à prin-
cipiis tñ. Præfectus prætorio, quod principis iudicatum, et si
legi iam scripta repugnat, sequi conuenit. Si quidē & le-
gen antiquam abrogare, & nouam ferre facile potest, d.
l. vlt. C. de legib. est & illud obseruandum exemplis tunc
32 posse iudicari, quando negotium nullo iure appetit dif-
ferunt. In iure nostro credo glos. Inn. Alciat. & cæ-
teros, recte sensisse. Si quidem apud Iurisconsultos ru-
mor tñ falso sermo appellatur, l. vlt. ff. de hæred. inst. Et
Tomus Primus.

A 2 qui